

breekt de levendige spanning tussen de besproken historicus en de tijd waarin hij leefde en waarvan het oeuvre de spiegel vormt. Dit komt gelukkig wel tot uiting in bijvoorbeeld de artikels over Rostovtzeff en over de Roemeense historicus Nicolas Iorga. De manier waarop de Russische geleerde de val van het Romeinse keizerrijk in één grootse synthetische visie wist te vergelijken met de Oktoberrevolutie van 1917 wordt duidelijk beschreven. Evenzo wordt de tragische strijd belicht van de Roemeen Iorge tegen de fascistische IJzeren Garde, een strijd die in 1940 eindigde met de moord op de toen negenenzestigjarige historicus. Precies deze bijdragen waarin de auteurs er in gelukt zijn om aan te tonen dat de historicus, ondanks het feit dat hij zich bezighoudt met de studie van het verleden, in de eerste plaats een medespeler is in de wereld van vandaag, tillen dit boek op naar een hoger niveau. Zij onthullen aan de lezer de fundamentele maar niet steeds aanvaarde waarheid dat elke geschiedenis, geschiedenis is van de eigen tijd.

Raoul BAUER

* * *

KERNWAPENS

Dorothee Sölle, *Kernwapens doden ook zonder oorlog*. Baarn, Ten Have & Schoten, Westland, 1983, 125 blz.

Dit boek bevat de belangrijkste toespraken en opstellen die de bekende Duitse pacifiste Dorothee Sölle her en der heeft uitgesproken of in magazines heeft gepubliceerd. Zoals haar vorige bundels is ook het voorliggende een *document humain* dat bront in een diepdoorleefd politiek-theologisch engagement. Dorothee Sölle vertrekt immers van het standpunt dat het christendom (en dus de christenen) onontkoombaar te maken heeft met politiek-in-de-fundamentele betekenis van het woord. Zij keert zich dus tegen de eendimensionaliteit van het geloofsleven van vele christenen, die uitsluitend bekommerd zijn om het individuele Heil en intussen doof en blind blijven voor de maatschappelijke dimensie van hun geloof. Vele christenen hebben een hoogstmerkwaardige onverschilligheid ontwikkeld tegenover problemen van structurele moraal. Nochtans mag van christenen verwacht worden dat zij optreden "als een maatschappijkritische, maatschappijsanerende en maatschappij-opbouwende animatiekracht" (aldus de pas overleden prof. A. Dondeyne). Het hele leven en het hele oeuvre van Dorothee Sölle zijn van deze zending doordrongen.

Kernwapens doden ook zonder oorlog is daar een zoveelste getuigenis van. Uit het Bijbels Scheppingsverhaal leren wij immers dat God de mens tot mede-schepper heeft gemaakt (de Naamgeving): de mens heeft tot taak (tot zending) de Schepping te ordenen, mooier en menselijker te maken. Dit is een opdracht *for all seasons*. Een christen, die deze zending ernstig neemt, kán zich onmogelijk verzoenen met de waanzinnige wedloop-in-kernwapens, die het voorgbèstaan van de mensheid reëel bedreigt. Dit is de achtergrond van waaruit Dorothee Sölle ageert en schrijft en spreekt en bidt. Daarbij argumenteert Sölle dat de nucleaire bewapening totalitair van karakter is: zij contamineert immers

alle domeinen van het maatschappelijk leven. Een cultuur, die door militarisme wordt beheerst, krijgt steeds meer totalitaire trekken.

Een en ander maakt wel duidelijk dat de lezer bij Dorothee Sölle niet terecht kan voor een evenwichtig inhoudelijk vademecum rond de kernwapenproblematiek, maar daarentegen wel voor een lectuur die uitdagend prikkelt tot een diepgaande reflectie, tot een ethische stellingname vanuit het persoonlijk geloofsleven. Juist hiervoor is de lectuur van Dorothee Sölle bijzonder stimulerend.

De hier verzamelde teksten zijn uiteraard van ongelijke waarde. De absolute uitschieters zijn: *'Leven als ommekeer'*; *'Als een rivier omslaat'*; *'Als het leen bevriest'* – opstellen waarin het thema van de 'ommekeer', als hoop op verandering-ten-goede of als vrees voor onomkeerbare omslag naar de apocalyps toe, als een rode draad voor binding zorgt. Uiteindelijk primeren de christelijke hoop en het vertrouwen: *'Hoop voor het jaar 2000 ?'*. Ja, op voorwaarde dat de christenen hun geloof en dus Christus' oproep tot omkeer, tot bekering, ernstig nemen...

Hugo VAN DE VOORDE

DIALOOG

A.W. Musschenga (red.), *De dialoog kritisch bezien. Studies over de plaats van de waarheidsvraag in de dialoog met gelovigen uit andere culturen*. Baarn, Ten Have, & Schoten, Westland, 1983, 239 blz.

Al jarenlang wordt er vooral vanuit de Wereldraad van Kerken een pleidooi gehouden voor een dialogische houding tegenover aanhangers van andere godsdiensten en andere ideologieën, godsdiensten en ideologieën die vaak tot andere culturen behoren. Dit probleem kunnen de christenen in West-Europa niet langer van zich afschuiven met de bedenking dat het thuishoort tot het terrein van missionering en zending en dus tot andere continenten beperkt blijft. Met de komst van grote aantallen gastarbeiders is de dialoog met aanhangers van andere wereldgodsdiensten inderdaad geografisch dichterbij gekomen. Meteen is ook hier te lande gebleken hoe moeilijk het is om ethnocentrisme en een zekere minachting voor andere tradities te vermijden. De roep om een interreligieuze dialoog is alleszins ook de vrucht van de ervaringen met de intern-christelijke dialoog tussen gelovigen uit verschillende christelijke geloofstradities.

Sommigen associëren de dialoog met: altijd in gesprek blijven met iemand of met een groepering en niet durven zeggen: op dit punt zijn we het fundamenteel oneens, hier scheiden onze wegen. Zo versluiert de dialoog tegenstellingen en conflicten. Voor anderen is de dialoog een wijze van benaderen van andersgelovigen en andersdenkenden, die bij uitstek de morele eis van respect voor de ander belichaamt. Weer anderen wijzen de dialoog af omdat zij vinden dat een dialogische houding een relativering veronderstelt van de waarheid van de eigen opvattingen. Dialoog met de waarheidsvraag tussen haakjes, zo zeggen deze critici van de religieuze dialoog. Volgens hen komt het neer op 'de uitverkoop van de waarheid'.

De auteurs van deze bundel –godsdienstwetenschappers, antropologen,